

УДК 378.02 (063)
ББК 74.5
А 437

Печатается по решению редакционно-издательского совета Смоленского государственного университета

Редакционная коллегия:

Г.В. Березкина, кандидат биологических наук, доцент
(ответственный редактор);
Н.В. Асонова, кандидат физико-математических наук, доцент;
В.П. Летучева, кандидат филологических наук, доцент

Рецензенты:

Н.А. Максимчук, доктор филологических наук, профессор;
Г.Е. Сенькина, доктор педагогических наук, профессор;
Т.Н. Кобизь, кандидат педагогических наук, доцент

А 437 **Актуальные вопросы профессиональной подготовки современного учителя начальной школы:** материалы международной научно-практической конференции. Вып. 2 / отв. ред. Г.В. Березкина; Мин-во образования и науки РФ; Смол. гос. ун-т. – Смоленск: Изд-во СмолГУ, 2015. – 216 с.

ISBN 978-5-88018-573-3

В настоящем сборнике публикуются материалы второй международной научно-практической конференции «Актуальные вопросы профессиональной подготовки современного учителя начальной школы», состоявшейся 22 апреля 2015 года на базе кафедры теории и методики начального образования психолого-педагогического факультета Смоленского государственного университета. В работе конференции приняли участие преподаватели вузов, научные работники, учителя начальных классов Российской Федерации и Республики Беларусь.

УДК 378.02 (063)
ББК 74.5

ISBN 978-5-88018-573-3

© Авторы, 2015
© Издательство СмолГУ, 2015

4. Козина Е.Ф., Степанян Е.Н. Методика преподавания естествознания: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 496 с.
5. Филоненко-Алексеева А.Л., Нехлюдова А.С., Севастьянов В.И. Полевая практика по природоведению. Экскурсии в природу: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: ГИЦ ВЛАДОС, 2000. 384 с.

І.І. Забаўская

СТАН ШКОЛЬНАЙ АДУКАЦЫІ Ў БЕЛАРУСІ Ў ПАЧАТКУ ХХ СТ. – 1920 ГГ. (ПАРАЎНАЛЬНЫ АСПЕКТ)*

Грамадска-палітычныя працэсы ў Расійскай імперыі ў пачатку ХХ ст. прымусілі царскі урад пайсці на пэўныя змены ў змесце адукацыі; адкрыцці новых навучальных устаноў. Так, колькасць гарадскіх вучылішч па ўсёй тэрыторыі Беларусі павялічылася з 39 да 82. Прычым у цэнтральных і ўсходніх раёнах гэты рост адбываўся непараўнальна хутчэй, чым у заходніх (на Гродзеншчыне ўсяго з 8 да 10). Больш хутка развівалася сетка сярэдніх навучальных устаноў. З 1905 г. да 1914 г. колькасць мужчынскіх гімназій павялічылася з 10 да 14, жаночых – з 12 да 17, рэальных вучылішч – з 5 да 7, прыватных навучальных устаноў – з 47 да 67. У іх вычылася 31328 чалавек [1, ст. 410].

У студзені 1911 г. быў праведзены пералік пачатковых школ імперыі. Іх колькасць на тэрыторыі Беларусі з 1905 г. павялічылася з 1314 да 4784, а колькасць вучняў – з 106196 да 304745.

Існуючая сістэма адукацыі не задавальняла шырокія колы насельніцтва. Пашырэнне сеткі пачатковых і сярэдніх школ абвастрыла патрэбу педагогічных кадраў. У сувязі з гэтым былі арганізаваны тры настаўніцкія інстытуты: Віцебскі (1910 г.), Магілёўскі (1913 г.), Мінскі (1914 г.).

Вышэйшых навучальных устаноў у Беларусі не існавала. Мясцовая моладзь атрымлівала вышэйшую адукацыю ва ўніверсітэтах і інстытутах Расіі, Украіны, Прыбалтыкі, Польшчы. Рэвалюцыя 1905–1907 гг. абудзіла палітычную свядомасць у настаўнікаў і школьнай моладзі. Галоўным патрабаваннем у нацыянальнай інтэлігенцыі было выкладанне ў школах на роднай

мове. А.С. Пашкевіч (Цётка), беларуская паэтэса, адна з першых пачала пісаць творы для дзяцей. Яна выдала на Украіне першую кнігу для дзяцей на беларускай мове – «Гасцінец для малых дзяцей», у якую ўвайшлі аповяданні, загадкі, прымаўкі, прыказкі. У 1906 г. выйшаў буквар «Беларускі лемантар, або Першая навука чытання». У гэтым жа годзе была надрукавана хрэстаматыя «Першае чытанне для дзетак беларусаў» Цёткі, разлічаная на вучняў першага класа [2, ст. 411].

Між тым, пры разглядзе «Палажэння аб пачатковых вучылішчах» у 1910 г. у III Дзяржаўнай думе дакладчык па законапраекце намеснік міністра адукацыі П.А. Георгіеўскі патрабаваў, каб ва ўсіх школах імперыі была адзіная і агульная руская дзяржаўная мова. Яго падтрымлівала права-акцыябрысцкая большасць дэпутатаў Думы.

Прапаганда ідэі навучання на роднай мове беларускай інтэлігенцыяй і газетай «Наша Ніва», выданне падручнікаў падрыхтавалі глебу для арганізацыі беларускага школьніцтва у 20-я гады ХХ ст., ужо ў Савецкай Беларусі.

У канцы 1921 г. грамадзянская вайна падыходзіла да канца, нацыянальная палітыка патрабавала значнай карэкціроўкі. Адкрытым заставалася пытанне і аб новай школе. Партыйны сход у Маскве (снежань 1920 – студзень 1921 гг.) прыняў рашэнне аб стварэнні ў складзе Дзяржаўнага Вучонага Савета Наркамдукацыі РСФСР навукова-педагагічнай секцыі як цэнтра тэарэтычнай і практычнай распрацоўкі пытанняў школьнай педагогікі. Значны ўплыў на развіццё адукацыі адыграў X з'езд РКП(б) у сакавіку 1921 г. Новая праграма прадугледжвала значнае пашырэнне правоў усіх нацыянальных меншасцей, безумоўна пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі. Адною з рыс новай нацыянальнай палітыкі было ўсеабаковае развіццё на мове меншасці.

У маі 1924 г. Пленум ЦК КП(б)Б прыняў пастанову «Аб практычных сродках рэалізацыі нацыянальнай палітыкі», якая вызначыла накірунак дзейнасці. Наркамсветы даводзіў насельніцтву іх правы атрымаць адукацыю і выхаванне, развіваць сваю культуру на роднай мове, без прымусу вучыцца на чужых для іх мовах [3]. У 20-я гады дзейнічалі чатырохгадовыя і сямігадовыя польскія, нямецкія, латышскія, літоўскія, яўрэйскія і інш. школы. К 1925 г. у БССР было 58 такіх школ, дзе навучалася 3827 дзяцей, а к 1927 г. іх ужо налічвалася 132 з 8180 вучнямі.

* Стаття І.І. Забавской печатається в авторской редакції.

К 1927–1928 гг., дзякуючы праведзенай працы, БССР у справе ахопу дзіцячай школай знаходзілася на I месцы сярод іншых саюзных рэспублік. Па школьнаму перапісу 1927–1928 гг. на 1000 чалавек насельніцтва прыходзілася навучэнцаў у школах I ступені: у Беларусі 8,5%, у РСФСР 6,7%, на Украіне 7,2%, у Закаўказзі 7,3%. Такім чынам, БССР мела лічбу 8,5%, у той час як сярэдняя па Саюзу – 6,7%.

Перад тым, як прыступіць да абавязковага навучання, БССР мела вялікія дасягненні ў школьнай справе і мела магчымасці пераходу да ўсеагульнага абавязковага навучання.

У маі 1929 г. IX з'езд саветаў Беларусі вынес пастанову аб тым, каб завяршыць гэту справу у 1932–1933 гг. (да канца I пяцігодкі).

Важнейшая праблемай развіцця адукацыі у савецкай школе Беларусі быў яе змест, формы і метады навучання. У гэтым плане неацэнны ўклад унёс перыядычны друк, у прыватнасці часопіс «На путях к новой школе». Ён з'яўляўся друкаваным тэарэтычным органам навукова-педагагічнай секцыі Наркамадукацыі РСФСР.

У 1924 г. пачаў выходзіць часопіс «Асвета» разлічаны ў першую чаргу на галоўных удзельнікаў вучэбнага працэсу – настаўнікаў. У 1928 г. рэдакцыя часопіса «Асвета» з мэтай збліжэння асветнікаў увяла ў часопісе новы адзел пад назвай «Гутарка з настаўнікам». Рэдакцыя меркавала будаваць сваю працу, нават па самых дробных пытаннях, якія паўставалі ў настаўніка ў штодзённай працы.

Істотную ролю ў прапагандзе ідэй асветніцтва адыграў часопіс «Просвещение национальностей».

Важную ролю ў прапагандзе метадаў школьнай працы, праграм розных цыклаў адыгрывалі мясцовыя навукова-папулярныя выданні. Так, Гомельскім губернскім аддзелам народнай адукацыі выдаваліся матэрыялы па самаадукацыі і краязнаўству, падрыхтоўчая работа па ўвядзенню ўсеагульнага школьнага навучання ў зборніку «Народное просвещение в Гомельской губернии», у Віцебскай губерні з мая 1921 г. «Вестник народного образования Витебской губернии». У Мінску з пачатку 1919 г. па 1921 г. выходзіў штомесячны навукова-педагагічны і афіцыйна-даведкавы часопіс «Школа и культура Советской Белоруссии» (орган Камісарыята народнай адукацыі ССР Бел), у якім у апошнім годзе тэкст друкаваўся на рускай і беларускай мовах.

У Віцебску ў 1922 г. выходзіў «Школа и революция» – штотыднёвік Віцебскага губернскага выканкама саветаў вучнёўскіх

дэпутатаў і газета «Известия Витебского губернского исполкома советов ученических депутатов».

З 1922–1926 гг. выходзіў на рускай і беларускай мовах часопіс «В помощь просвещенцу» (орган гомельскага губернскага метадычнага бюро пры Губнарнавуцанні), а з 1925 г. пад назвай «В помощь учителю».

З 1924 па 1929 гг. па пытаннях выхавання моладзі на рускай і беларускай мовах выходзіў двухтыднёвы дзіцячы часопіс «Белорусский пионер. Беларускі піонэр» (орган ЦК ЛКСМБ і Наркомпроса БССР).

У Мінску з кастрычніка 1921 г. выдаецца часопіс «Вестник наркомпроса ССРБ».

Шматлікія водгукі і пісьмы настаўнікаў у асобных мясцовых органах друку сведчаць аб тым, што часопіс быў самым уплывовым з усіх педагагічных выданняў 20-х гг. Асноўныя накірункі дзейнасці часопіса «На путях к новой школе» былі адлюстраваны ў рэдакцыйным артыкуле першага нумара. У прыватнасці было адзначана, што «...часопіс мае мэтай аб'яднаць вакол сябе педагогаў, зацікаўленых ідэямі адзінай працоўнай школы, прыцягнуць іх да калектыўнай працы ў часопісе, над выпрацоўкай шляхоў да новай школы... Зараз неабходна аб'яднаць увесь вопыт, ажыццёўлены ў асобных кутках Расіі за гэтыя гады, абагульніць яго і падвесці трывалы падмурак пад нашы педагагічныя ідэі» [4].

Нагадаем, што ў той час саветы Віцебскай і Магілёўскай губерняў уваходзілі ў склад РСФСР, а заходняя частка Беларусі ўваходзіла ў склад Польшчы. Матэрыялы часопіса «На путях к новой школе» былі арыенцірам пры станаўленні новага зместу адукацыі, форм і метадаў навучання савецкай школы ў Беларусі.

За 10 год выдання ў тысячах публікацый былі змешчаны матэрыялы па пытаннях тэорыі школьнага будаўніцтва, бібліяграфічныя ўказальнікі, даклады, рэцэнзіі і інш. Вядома, што мэта, задачы і прынцыпы новай школы ўхваляліся не ўсім настаўніцтвам і іх абмеркаванне ў друку былі неабходнымі. Такая сітуацыя была звязана з тым, што новая ўлада імкнулася часткова выкарыстаць і дакастрычніцкі вопыт, для чаго праводзілі вялікую працу па далучэнні да настаўніцтва вопытных кадрў, аўтарытэтных навукоўцаў, дзяючы ў галіне народнай адукацыі.

Праз органы друку праводзілася вялікая праца па тлумачэнні сутнасці зместу новых праграм і арганізацыі іх абмеркавання. Метадалагічныя пытанні ў сваіх артыкулах уздымалі,

А.В. Луначарскі, Н.К. Крупская, П.П. Блонскі. Сістэматычна абагульняўся і крытычна аналізаваўся стан і вынікі работы педагагічных калектываў па комплексных праграмах. Папулярызацыя перадавога вопыту лепшых калектываў школ, асобных настаўнікаў прысвячалі свае працы М.С. Салаўёў, Б.В. Сілін, І.П. Лубоўскі і інш. Прапагандаваўся перадавы вопыт педагагічных калектываў і асобных настаўнікаў, што садзейнічала працэсу ўдасканалення форм і метадаў вучэбна-выхаваўчай работы, асабліва з 1927 г., калі былі ўведзены новыя праграмы [5].

Вялікая ўвага надавалася пытанню працоўнай і палітэчнай падрыхтоўкі навучэнцаў. Даволі поўна асвятляліся асноўныя віды грамадска-карыснай працы. Такім чынам, навукова-педагагічная секцыя і яе часопісы выканалі значную працу па паляпшэнні якасці агульнаадукацыйнай і палітэчнай падрыхтоўкі навучэнцаў, далейшым умацаванні сувязі школы з жыццём і паляпшэнні метадычнай працы. Са старонак часопісаў сыходзілі пытанні арганізацыі грамадска-карыснай працы сярод навучэнцаў.

У выніку пошукаў педагагічных калектываў у працы савецкай школы 20-х гадоў складалася тры сістэмы навучання: класна-ўрочная, лабараторная і практная. У большасці выпадкаў яны спалучаліся. Класна-ўрочная сістэма, як надзвычай кансерватыўная, актыўна крытыкавалася на старонках часопіса «На путях к новой школе» і, у той жа час, рэдакцыя часта становілася на бок аўтараў артыкулаў, якія захапляліся лабараторнай і практнай сістэмамі. Такая пазіцыя часопіса ў галіне «метадычных інавацый» будзе асуджана ў 30-я гады XX ст.

Крытычны накірунак часопісу «На путях к новой школе» і іншых быў адлюстраваннем поглядаў адказных супрацоўнікаў наркамасветы, педагогаў-навукоўцаў і перадавых настаўнікаў.

Рэдакцыяй часопісаў дастаткова ўвага надавалася актуальным праблемам падрыхтоўкі настаўнікаў. Акцэнтавалася ўвага на тыпах, структуры педагагічных навучальных устаноў, профілю падрыхтоўкі педагагічных кадраў. Асобае месца вылучалася грамадска-палітычнаму выхаванню маладога настаўніка, яго палітэчнай падрыхтоўцы і, асабліва, яго ідэйна-палітычнаму фарміраванню [6].

Паколькі ў 20-я гг. педагагічная тэорыя яшчэ не складалася, то настаўнікі на практыцы шукалі формы і метады выхаваўчай працы, у значнай меры, эмпірычна, арыентуючыся толькі на агульную накіраванасць новага выхавання; вопыт толькі пачынаў абагульняцца.

Адной з важнейшых рыс нацыянальнай палітыкі ў БССР ў 20-я гады XX ст. была карэнізацыя, а затым і беларусізацыя. Праз школу, грамадскія аб'яднанні і таварыствы прасочвалася мэта саветызаваць прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей, якія кампактна пражывалі. Але гэтая палітыка не прывяла да чаканых вынікаў. З умацаваннем улады і ўсталяваннем цэнтралізаванай сістэмы кіравання існаваннем палітыка згортвалася. Гэта адбілася і на нацыянальна-культурнай і школьнай справе ў 30-я гады XX ст.

Літаратура

1. Філякоў У.Г. Навучальныя ўстановы. Фарміраванне інтэлігенцыі. Навука. // Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т.4: Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / М. Біч [і інш.]. Мінск: Экаперспектыва, 2005. 518 с.
2. Гісторыя Беларусі: У 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Экаперспектыва, 2000–2005. Т. 4: Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / М. Біч [і інш.], 2005. 518 с.
3. Дэкларацыя аб абвешчэнні незалежнасці Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі. Нацыянальнае пытанне і камуністычная партыя: зб. артыкулаў, прамоў і пастановаў. Мінск, 1924. С. 187–188.
4. Вступительная статья // На путях к новой школе. 1922. № 1. С. 3.
5. Розанов И.Г. Из современной практики введения труда в школе // На путях к новой школе. 1927. № 9. С. 36–39.
6. Гармаш С.А. Журнал «На путях к новой школе» в борьбе за становление советской педагогики // Актуальные проблемы теории и истории педагогики высшей школы и высшего педагогического образования. Воронеж: Известия ВГПИ, 1976. 139 с.

С.Н. Колеошкина

ПРОБЛЕМА ИЗУЧЕНИЯ СТУДЕНТАМИ ТЕХНОЛОГИЙ РАЗВИТИЯ ЦВЕТОВОГО ВОСПРИЯТИЯ ДЕТЕЙ И ТЕХНОЛОГИЙ ЖИВОПИСНОЙ РАБОТЫ НА УРОКЕ

Подготовка будущего учителя начальных классов невозможна без знакомства с эффективными методами образования и воспитания на основе включения искусства в учебно-воспитательный процесс, без изучения элементов художественной педагогики. Искусство – без изучения элементов художественной педагогики. Искусство – универсальный способ выражения чувств, настроений, личностных отношений и достижения самореализации – одновременно является уникальным методом познания духовного наследия человечества, красотой и реальности окружающего мира, позволяющим не ломать